

УДК 37.091.33-027:78.091

Лебедєва А.В.

ЗНАЧЕННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЕСТЕТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІЙСНОСТІ В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасні тенденції гуманізації освіти та зростаюча необхідність суспільства у творчій особистості зумовлюють актуальність проблеми формування у школярів естетичного ставлення до дійсності. Важливим засобом формування естетичного ставлення до дійсності та духовного розвитку особистості стало музичне мистецтво як складова духовної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій учених засвідчив, що у свідомості молоді, її моральних орієнтирах чітко спостерігаються як елементи оновлення духовних сфер особистості на основі оволодіння загальнолюдськими цінностями, так і негативні тенденції, котрі існують у суспільстві. У низці праць науковці стверджують, що розвиток внутрішнього світу особистості, її духовності, загальнолюдських цінностей неможливо розглядати поза контекстом естетичного, в основі якого лежить формування естетичного ставлення до дійсності, розвиток естетично-чуттєвого сприймання, котрі є органічною складовою пізнання світу (Л. Виготський, О. Грідчина, А. Запорожець, В. Зеньковський, П. Каптерев, В. Мухіна, Б. Неменський, Б. Теплов, Ю. Фохт-Бабушкін та ін.); емоційно-почуттєві переживання становлять основу контактів дитини з дійсністю (Н. Апраксина, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, А. Леонтьєв, В. Мухіна та ін.); в молодшому шкільному віці розвивається особливий вид активності – естетична активність, де провідну роль відіграє музична діяльність поряд з грою і поза емоційно-чуттєвим ставленням до дійсності, поза формуванням цих відносин неможливий цілісний розвиток особистості школяра (Н. Ветлугіна, Л. Виготський, А. Запорожець, В. Давидов, Т. Комарова, А. Леонтьєв, Н. Сакуліна, Д. Ельконін); у школярів спостерігається ранній прояв естетичних почуттів та відзначається музично-художнє сприймання ними дійсності, естетичний інтерес, оціночне ставлення до відображеного, засобам виразності (Т. Комарова, В. Мухіна, Б. Неменський та ін.).

Наукові дослідження у сфері естетичного розвитку особистості спрямовані на вивчення можливостей мистецтва у формуванні музичних здібностей школярів, їх реалізацію у позаурочній музично-творчій діяльності, розробку способів, методів, засобів залучення школярів до мистецтва (М. Каган, Є. Квятковський, А. Мелік-Пашаєв, Б. Неменський, Б. Теплов,

Ю. Фохт-Бабушкін, Р. Чумічева, Б. Юсов та ін.); роль спеціально-організованої діяльності дітей у формуванні особистісних потреб, їх естетичної сфери (П. Гальперін, А. Запорожець, С. Козлова, Т. Комарова, О. Леонтьєв, В. Мухіна).

Зазначимо, що уявлення школярів про естетичне ставлення до дійсності у відбитті ставлення до оточуючого середовища залишаються недостатньо вивченими.

Аналіз концептуальних підходів до вивчення значення музичного мистецтва як складової духовної культури та формування естетичного ставлення особистості до дійсності показує, що повноцінно якісне та комплексне дослідження до нашого часу з даної проблеми не проводилось. Ми припускаємо, що це пов'язано з низкою невирішених методологічних проблем.

Формулювання цілей статті полягає у висвітленні значення музичного мистецтва як ефективного засобу формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у позаурочній музично-творчій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування естетичного ставлення особистості до дійсності як проблема носить багатоаспектний характер і розглядається різними галузями науки, включаючи філософію, психологію та педагогіку. Витоки означеної проблеми йдуть далеко в глибину історії, проте актуальність її не зникає в зв'язку зі зміною суспільства загалом, розвитком цивілізації, зміною загальнолюдських цінностей в різні історичні епохи та в різних соціально-політичних системах. На сьогодні проблема формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у позаурочній музично-творчій діяльності з метою детермінації гармонійного розвитку особистості має всеохоплюючий характер.

Сучасна педагогіка школи, орієнтуючи свої розробки на естетизацію навчально-виховного процесу та формування у дитини усвідомлення того, що вона є невід'ємною частиною оточуючого середовища (природи, культури, історії та ін.), стратегічною метою виховання визначає формування базису особистісної культури, залучення дитини до загальнолюдських духовних цінностей: до самої себе, до іншої людини та людства в цілому; до природи; до культури та мистецтва [5; 6; 8].

У структурі освіти основним рушієм у процесі як естетизації соціокультурного середовища особистості, так і її культури загалом виступає естетичне виховання.

Естетичне є ключовим феноменом культури. Процес естетизації соціокультурного середовища відбувається на рівні естетизації самих категорій пізнання і дійсності, включаючи категорію істини. Естетичні принципи стають фундаментальними в розумінні пізнання реальності та

істини й набувають зовнішньої різновидності. Специфічним видом естетичної діяльності є мистецтво, в т.ч. і музичне. Мистецтво задовольняє специфічну духовну потребу людини в своїй функціональній цілісності і гармонізації свого духовного світу, в психологічному захисті й соціальній активізації, формуванні творчого потенціалу і оптимістичного світовідчуття, здатності до творчості. Саме цією потребою визначається і видима траєкторія художньої діяльності, фази формоутворення, сприйняття художнього твору, його оцінки і змістової “судження смаку” [12, с. 126].

Естетика є основною науково-методичною базою формування світогляду особистості, розкриває природу естетичного як в житті, так і в мистецтві, озброює понятійним апаратом, необхідним для естетичного аналізу художньої діяльності; визначає форми естетичної свідомості, основні закономірності виникнення, розвитку й місце музичного мистецтва в житті особистості.

Естетичне ставлення школярів до дійсності у позаурочній музично-творчій діяльності припускає засвоєння моделі твірного, художньо-творчого ставлення до світу, яке може бути вираженим у шкільному віці засобами музично-творчих видів діяльності [3].

Аналізуючи особливість організації музично-творчої позаурочної діяльності школярів, звертаємося до проблеми формування естетичного ставлення до дійсності. В цьому руслі музично-творчу діяльність школярів у позаурочний час виділяємо як найбільш ефективну, визначаючи це тим, що набуваючи здатність та маючи можливість відобразити своє ставлення до дійсності засобами музичних образів, дитина гармонізує себе й створює свій неповторно-індивідуальний світ, реалізуючись і актуалізуючись як повноправна особистість.

Розглядаючи сутність естетичного ставлення людини до дійсності, ми спираємося на дослідження А. Мелік-Пашаєва, який визначав його як здатність людини чуттєво сприймати предмети та явища як вираз їх неутилітарної цінності і внутрішнього життя, споріднених її власної, усвідомлено переживати свою причетність до світу, іншим людям, природі, творам людської культури. Він визначив таку суттєву якість людини, як особливе ставлення до дійсності, котре модифікує, перетворює психічне життя особистості: цінності та мотиви, пізнавальну сферу, життєву поведінку та ін. Учений припускає, що лише людині з розвиненим естетичним ставленням до дійсності властивий особливий, естетичний тип узагальнення, яке будується на підставі емоційно-оціночного ставлення до предметів та явищ, що виникає у зв'язку зі сприйняттям їх конкретного чуттєвого образу, а не на раціонально-логічних засадах по належності предметів та явищ того чи іншого класу об'єктів [7, с. 15-24].

У сучасній педагогіці існують різні підходи до використання мистецтва, зокрема музичного, в роботі з дітьми: як засіб естетичного виховання в особистісному розвитку школярів (Б. Ананьєв [2], І. Зязюн [3], Л. Масол [6], А. Мелік-Пашаєв [7] та ін.); як засіб виховання та навчання в музично-творчій діяльності (О. Ростовський [10]); як засіб розвитку музичної творчості школярів (Д. Кабалецький [4], В. Рагозіна [8] та ін.); як засіб естетичного виховання школярів засобами музичного мистецтва (О. Апраксіна [1], О. Ростовський [10], О. Рудницька [11] та ін.).

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблема естетичного розвитку школярів розглядається через синтез різних видів мистецтв: естетичний розвиток в умовах музично-творчої практичної діяльності (О. Грідчин, О. Кучерук та ін.); театралізовану, музично-творчу гру (Л. Виготський, Н. Ветлугіна, С. Самохвалова, О. Шумакова та ін.); фольклор як засіб морально-естетичного виховання (Л. Алексеєва, Т. Люріна та ін.); театралізована музично-ігрова діяльність (Л. Виготський, Н. Ветлугіна, І. Зайцева, Л. Серих та ін.); образотворче мистецтво як засіб естетичного виховання особистості (Е. Белкіна, Л. Масол та ін.); естетичний розвиток школярів засобами ритміки і хореографії (П. Коваль та ін.) та ін.

Розвиток естетичного ставлення до дійсності, яке потенційно властиве кожній людині, є головною метою загального естетичного виховання особистості і лежить в основі художнього освоєння дійсності, культури людства, є психологічною основою творчих здібностей у всіх видах мистецтва. Важливим засобом формування естетичного ставлення до дійсності та духовного розвитку особистості стало музичне мистецтво як складова духовної культури. Особливо цей фактор „спрацьовує” в дитячому віці. Дитинство характеризується „важкодосяжним самотутнім простором величезної частини людства, яке тісно пов’язане із простором дорослого світу, простором маленької людини, яка специфічними для її віку способами пізнає світ, починаючи моделювати зразки власної поведінки за еталонами дорослого; світ, де виникають власні таємниці, смисли й інтерпретації, виявлені нею у процесі взаємодії з людьми” [9, с. 3].

Світ дитинства має свою мову, свої уявлення, свій спосіб вираження побаченого. Творячи власний світ, дитина формує свій образ, стиль життя, неповторний, індивідуальний і відмінний від дорослого. Інакше кажучи, дитинство слід розглядати як особливу субкультуру життя людини, оскільки „в період дитинства починає складатися тонкий і чутливий внутрішній світ дитини, що становить цілісну й ціннісну модель світу культури, відбиту у уявленнях дитини „Я – світ” та індивідуальних, самостійних, вільних культуровідповідних способах життєдіяльності й самовираження” [9, с. 3].

Зміст, як одна зі складових педагогічних умов формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у позаурочній музично-творчій

діяльності, сам по собі не забезпечував досягнення мети дослідження. Його ефективності сприяли методичне забезпечення музично-творчої діяльності школярів, а також комплексний вплив різних видів мистецтва на означену діяльність.

Метою методичного забезпечення змісту було наукове обґрунтування експериментальної методики, а завданням – добір впливу художніх засобів виразності з доміантою музики, апробування методичних розробок у ході формувального експерименту. Використовувалась сукупність взаємодоповнюваних методів музично-творчого розвитку особистості: метод емоційної драматургії, дидактичних і творчих ігор, творчого спілкування, багатозначності контрастів, порівняльний метод, метод творчих завдань.

Втілена в навчально-виховний процес методична система формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у позаурочній музично-творчій діяльності дозволила вирішити такі проблеми: прилучення до світових і національних духовних цінностей, втілених у творах мистецтва; накопичення досвіду спілкування з творами мистецтва у процесі музично-творчої діяльності; оволодіння ефективними методами аналізу творів мистецтва, пізнання інтегративних зв'язків; формування уявлень про цілісність світу через емоційно-ціннісне орієнтування особистості, у тому числі шляхом інтеграції музики, пластичних та сценічних мистецтв; можливість застосування засвоєних знань і сформованих умінь в умовах культурно-освітнього середовища; реалізація творчого потенціалу, активізація внутрішніх інтересів і духовно-естетичних потреб особистості.

Висновки. Актуальним завданням естетизації сучасної педагогіки є пошук шляхів для максимальної реалізації можливостей дитини, які формуються та проявляються у специфічних видах музично-творчої позаурочної діяльності школярів.

Найбільш яскравою, доступною моделлю естетичного ставлення школярів до дійсності, коли відбувається становлення духовного світу дитини, є мистецтво, де органічно пов'язані процеси пізнання світу, його естетичної усвідомленості та вираження свого власного до нього ставлення.

У сучасній психолого-педагогічній науці і практиці існують різні підходи до використання музичного мистецтва як складової духовної культури в роботі зі школярами: як засіб естетичного виховання в особистісному розвитку школярів, як засіб виховання та навчання в музично-творчій діяльності, як засіб розвитку музичної творчості дитини, як засіб формування естетичного ставлення до дійсності та духовного розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апраксина О. А. Методика музикального виховання в школі: учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение»] /

- О. А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1983. – 222 с.
2. Ананьев Б. Г. Индивидуальное развитие человека и константность восприятия / Б. Г. Ананьев. – М.: Просвещение, 1986. – 334 с.
  3. Зязюн І.А. Виховання естетичної культури школярів: навч. посіб./ І.А.Зязюн. – К.: ІЗМН, 1998. – 156 с.
  4. Кабалевский Д. Б. Прекрасное побуждает доброе / Д. Б. Кабалевский. – М.: Педагогика, 1975. – 160 с.
  5. Комаровська О.А. Естетичне виховання молодших школярів засобами музично-театрального мистецтва: автореф. дис.на здобуття наук.ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. А. Комаровська – К, 1992. – 23 с.
  6. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: [монографія] / Л. М. Масол. – К. Промінь, 2006. – 432 с.
  7. Мелик-Пашаев А.А. Психологические проблемы эстетического воспитания и художественно-творческого развития школьников / А. А. Мелик-Пашаев // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 15-24.
  8. Рагозіна В. В. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності / В. В. Рагозіна. – К., 1991. – 167 с.
  9. Ребенок в мире культуры / под общ. ред. Р.М. Чумичевой. – Ставрополь: 1998. – 182 с.
  10. Ростовський О. Методика викладання музики в початковій школі / Олександр Ростовський. – Тернопіль: Навч. книга, 2000. – 215 с.
  11. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.
  12. Смерж Л. О. Естетика: навч. посібник / Леонід Опанасович Смерж. – К. Кондор, 2005. – 334 с.

АНОТАЦІЯ

Лебедева А.В. Значення музичного мистецтва як засобу формування в учнів естетичного ставлення до дійсності в позаурочній діяльності. У статті розглядається значення музичного мистецтва як засобу формування у школярів естетичного ставлення до дійсності в позаурочній музично-творчій діяльності.

Ключові слова. *Музичне мистецтво, школярі, естетичне ставлення до дійсності, позаурочна музично-творча діяльність.*

АННОТАЦИЯ

Лебедева А.В. Значение музыкального искусства как средства формирования у учащихся эстетического отношения к действительности во внеурочной деятельности. В статье рассматриваются значение музыкального искусства как средства формирования у школьников

эстетического отношения к действительности во внеурочной музыкально-творческой деятельности.

Ключевые слова. *Музыкальное искусство, школьники, эстетическое отношение к действительности, музыкально-творческая деятельность.*

SUMMARY

Lebedeva A.V. The importance of music as a means of students' aesthetic attitude building to reality in extracurricular activities. This article discusses the importance of music as a means of aesthetic attitude forming to reality in extracurricular musical creativity.

Key words. *Musical Art, the students, an aesthetic attitude to reality, music and creative activities.*